

برنامه‌های بعد از مدرسه

مؤلفان: دکتر محسن شکوهی یکتا*

اکرم پرنده*

چکیده

یکی از راهبردهای اساسی و مؤثر در پیشگیری از جرائم و حل مسائل و مشکلات دانش‌آموزان، پر کردن ساعات بعد از تعطیلی مدارس به گونه‌ای سازمان یافته است. این مسأله در پژوهش حاضر مورد بررسی قرار گرفته است. بر اساس پژوهش‌های انجام شده، بیش‌ترین جرائم مربوط به کودکان و نوجوانان و بیش‌ترین آسیب‌های جسمانی در فاصله‌ی ساعاتی که دانش‌آموزان تحت نظارت خانه و مدرسه قرار ندارند، به وقوع می‌پیوندد. به همین دلیل، ارائه‌ی خدمات گوناگون با هدف تحت نظارت داشتن دانش‌آموزان در ساعات بعد از مدرسه ضروری به نظر می‌رسد. هدف اصلی برنامه‌های بعد از مدرسه عبارت است از آماده کردن بستری مناسب برای رشد عاطفی، اجتماعی و تحصیلی دانش‌آموزان. برای دستیابی به این هدف، لازم است امکانات مدارس، مساجد، کتابخانه‌ها، سازمان‌ها و نهادهای مختلف به کار

* - استادیار دانشگاه آیووا - آمریکا

* - کارشناس ارشد روان‌شناسی و آموزش کودکان استثنایی

پروشکاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پروشکاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

عدم نظارت بر نوجوانان در ساعات بعد از مدرسه به رفتارهای ضد اجتماعی مانند ارتکاب جرم و بزهکاری، بارداری زودرس در نوجوانی و ولگردی می‌انجامد. رها کردن کودکان و نوجوانان در جامعه بدون نظارت کافی بر آنان باعث رشد فزاینده‌ی مشکلات اجتماعی می‌شود؛ زیرا آنان را در معرض خطرهای بالقوه‌ی بسیاری قرار می‌دهد. دوره‌ی کودکی و نوجوانی از نظر رشد جسمانی، شناختی، هیجانی و اجتماعی در سلامت و شخصیت بزرگسالی بسیار تعیین‌کننده است و عدم نظارت کافی در این دوران پیامدهای منفی بسیاری در پی دارد. عدم نظارت بر رفتارها و چگونگی گذران اوقات کودک می‌تواند به بروز اختلالات رفتاری و هیجانی مانند احساس تنهایی شدید، اضطراب، لجباجت و عنادورزی، تعارض با همسالان، عدم رغبت به انجام دادن تکالیف درسی و کاهش مهارت‌های اجتماعی بینجامد. در اوایل دوره‌ی نوجوانی نیز به دلیل تغییرات روانی - جسمانی سریع و همزمان، نوجوانان در مقایسه با کودکان در معرض خطرات بیش‌تری قرار دارند (میلر و مارکس، ۱۹۹۰).

این امر به ویژه در مورد نوجوانانی که به دلیل دارا بودن ویژگی‌هایی خاص در معرض خطر^۵ محسوب می‌شوند، بیش‌تر صادق است. نوجوانان در معرض خطر افرادی هستند که در محله‌های فقیرنشین زندگی می‌کنند، در مدارس با کیفیت پایین تحصیل می‌کنند، عملکرد تحصیلی پایینی دارند، اغلب دوستان آنان مشکلات رفتاری دارند، مهارت‌های اجتماعی پایینی دارند و خود یا والدین آنها مواد مخدر مصرف می‌کنند. در خانواده‌های این‌گونه نوجوانان، تعارض و تنش بیش از خانواده‌های دیگر به چشم می‌خورد. والدین به طور افراطی کار می‌کنند، ساعات کار آنان بیش از حد معمول است و افسردگی در بین آنها در مقایسه با سایر خانواده‌ها فراوانی بیش‌تری دارد. والدین این نوجوانان فاقد مهارت‌های فرزندپروری هستند و یا از الگوهای منفی

فرزندپروری مانند استفاده از تنبیه بدنی به منظور اصلاح رفتار فرزندان استفاده می‌کنند. هم‌چنین این خانواده‌ها فاقد ساختار، نظم و قانون‌اند (گریسون، ۲۰۰۱) و بر فعالیت‌های فرزندان خود در ساعات بعد از مدرسه نظارت کافی ندارند.

پژوهش‌های انجام شده در این زمینه نشان می‌دهد کودکان و نوجوانانی که تحت نظارت رسمی بزرگسالان قرار ندارند و حتی آن‌هایی که تحت نظارت غیررسمی بزرگسالان قرار دارند ولی در فعالیت‌های متناسب با سن خود شرکت نمی‌کنند، بیش از کودکان و نوجوانانی که تحت نظارت رسمی بزرگسالان زندگی می‌کنند، در معرض خطر کشیدن سیگار و مصرف الکل قرار دارند (اُکی، ۷، ۱۹۹۸). این افراد از نظر برقراری روابط اجتماعی نیز به مشکلاتی دچارند؛ زیرا فرصت‌های کسب تجربه در زمینه‌ی تعامل مثبت با همسالان و بزرگسالان را به دلیل عدم مشارکت در فعالیت‌های سازمان یافته از دست می‌دهند.

در مورد کودکان نیز این مسائل به گونه‌ای دیگر مطرح است. کودکانی که خود موظف به مراقبت از خودند و تحت نظارت بزرگسالان قرار ندارند، در مقایسه با همسالان خویش که تحت نظارت سازمان یافته قرار دارند، بیش‌تر تحت تأثیر افراد بیگانه قرار می‌گیرند و از این نظر آسیب‌پذیرند. آن‌ها در مواردی به افراد بیگانه اعتماد کرده و حتی ممکن است آن‌ها را به منزل خود دعوت کنند. این کودکان هم‌چنین در معرض خطر شکست تحصیلی، مصرف مواد مخدر، سیگار کشیدن و سوء استفاده‌ی جنسی قرار دارند (کیس لیچ، ۸، ۱۹۹۹).

فاکس و نیومن^۹ (۱۹۹۷) به نقل از کیس لیچ، (۱۹۹۹) رابطه‌ی بین وقوع جرائم بعد از مدرسه را با تحت نظارت بودن نوجوانان مورد بررسی قرار دادند. نتایج بررسی آنان مبین این است که ۷۵ درصد این جرائم توسط کودکان و نوجوانان زیر هجده سال که تحت نظارت نبوده‌اند، رخ داده است.

پروشکاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پروشکاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

مهم‌ترین هدف برنامه‌های بعد از مدرسه مبارزه با بزهکاری کودکان و نوجوانان است. برنامه‌های بعد از مدرسه بیش‌ترین تأثیر را بر نوجوانان بزهکار دارند. در مطالعه‌ای دو گروه از نوجوانان بزهکار از نظر متغیرهای سن، جنسیت، پایه‌ی تحصیلی، نژاد، موقعیت اقتصادی - اجتماعی خانواده و نوع جرم هم‌تاسازی شدند و مورد بررسی قرار گرفتند. برنامه‌های بعد از مدرسه در مورد یک گروه به عنوان گروه آزمایشی روزی سه ساعت و به مدت نه ماه اجرا شد. این برنامه با هدف ایجاد تغییر در شناخت نوجوانان نسبت به بزهکاری به اجرا درآمد. بنا بر نتایج این مطالعه، میزان ارتکاب جرم در گروه آزمایشی نسبت به گروه کنترل کم‌تر شد. هم‌چنین، در گروه آزمایشی رفتارهایی مانند کنترل خود بهبود یافت (بارکر^{۱۵}، ۱۹۹۸). برنامه‌های بعد از مدرسه باید با توجه به اهداف کلی اصلاح فرد، اصلاح خانواده و اصلاح جامعه طراحی شوند؛ زیرا فرد و خانواده درون یک نظام اجتماعی قرار دارند که از آن تأثیر می‌پذیرند و بر آن نیز تأثیر می‌گذارند (دیبورا^{۱۶}، ۲۰۰۰).

مهم‌ترین اهداف برنامه‌های بعد از مدرسه، آموزش و ایجاد مهارت‌های حل تعارض، حل مسأله و مقابله با پرخاشگری در خانه، مدرسه و جامعه است (گاردنر، ۱۹۹۷).

به نظر برخی از پژوهشگران، ارتقای تجارب یادگیری و آموزش مهارت‌های یادگیری باید از اهداف اصلی برنامه‌های بعد از مدرسه باشند. نظارت بر چگونگی فعالیت‌های یادگیری دانش‌آموزان از جمله تکلیف شب از جمله وظایف اساسی مسؤولان است. در برنامه‌های بعد از مدرسه باید فرصت کافی برای انجام دادن فعالیت‌های آموزشی و مطالعه در اختیار دانش‌آموز قرار گیرد (بریگهاوس و وودس^{۱۷}، ۲۰۰۰). در ضمن، این‌گونه برنامه‌ها باید با تأکید بر ایجاد مهارت‌های اجتماعی و تحصیلی دانش‌آموزان طراحی شوند (توکر^{۱۸} و همکاران، ۱۹۹۸).

با جمع‌بندی نظریات و پژوهش‌های مختلف در زمینه‌ی برنامه‌های بعد از مدرسه می‌توان اهداف زیر را برای این‌گونه برنامه‌ها برشمرد.

- ۱) رشد حس خود ارزشمندی و استقلال در دانش‌آموزان به وسیله‌ی ایجاد زمینه برای فعالیت‌های متناسب با سن آنان
- ۲) ارتقای مهارت‌های تصمیم‌گیری و کفایت درون فردی
- ۳) رشد مهارت‌های اجتماعی
- ۴) ارتقای آگاهی‌های فرهنگی کودکان و خانواده‌های آنان
- ۵) تقویت مهارت‌های یادگیری به وسیله‌ی آموزش راهبردهای شناختی مورد نیاز برای موفقیت تحصیلی
- ۶) افزایش نگرش منفی نسبت به رفتارهای ضد اجتماعی
- ۷) ایجاد زمینه برای انجام دادن فعالیت‌های مناسب با برانگیختن حس کنجکاوی دانش‌آموزان
- ۸) ایجاد زمینه برای انجام دادن فعالیت‌های جسمانی و خلاق به منظور مهیا ساختن زمینه برای تخلیه‌ی انرژی دانش‌آموزان به صورت سازمان یافته و نظارت شده
- ۹) ایجاد زمینه برای آگاهی دادن به دانش‌آموزان در مورد مسائل اجتماعی از طریق تجارب زنده
- ۱۰) آشنایی دانش‌آموزان با مشاغل مختلف به منظور کمک به آن‌ها در شناخت استعدادها و مشاغل مورد علاقه‌ی خود
- ۱۱) جبران ضعف دانش‌آموزان در دروس مختلف (پیرس و شیلدز، ۱۹۹۸؛ کیس لیچ، ۱۹۹۹؛ پاپ ول، ۲۰، ۱۹۹۹).
- ۱۲) کاهش ساعات تنهایی کودکان در منزل به منظور حفظ امنیت آنان
- ۱۳) آموزش مهارت‌های حمایت از خود

پروشکاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پروشکاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

ساعات مدرسه، بر یادگیری دانش‌آموزان نظارت داشته باشد (بریگهاوس و وودس، ۲۰۰۰).

با توجه به پیشینه‌ی برنامه‌های بعد از مدرسه، ملاک‌های طراحی و انتخاب این‌گونه برنامه‌ها را می‌توان به صورت زیر تقسیم‌بندی کرد.

(۱) برنامه باید تحت نظارت سازمان یافته‌ی بزرگسالان باشد.

(۲) متناسب با سن و نیازهای دانش‌آموزان طراحی شود.

(۳) احساس شادی و شمعف و امنیت در دانش‌آموزان ایجاد کند؛ به طوری که آن‌ها مشتاقانه منتظر شروع برنامه باشند. هم‌چنین برنامه باید از جایی شروع شود که مورد علاقه‌ی دانش‌آموزان است.

(۴) در طراحی برنامه، باید قبل از اجرا آموزش والدین را مورد توجه قرار داد و شرایطی را فراهم آورد که همکاری آن‌ها با مسؤولان اجرایی بیش‌تر شود.

(۵) برنامه باید زمینه را برای انجام دادن فعالیت‌های فردی به منظور رشد عزت نفس در دانش‌آموزان فراهم آورد.

(۶) برنامه باید به رشد مهارت‌های اجتماعی، مراقبت از خود و احترام به فرهنگی که دانش‌آموز در متن آن است، کمک کند؛ به طوری که دانش‌آموز احساس استقلال نیز داشته باشد.

(۷) در طراحی برنامه‌های بعد از مدرسه چگونگی ارزش‌یابی برنامه‌ها نیز باید به طور عینی مشخص شود و در حین اجرا و در پایان برنامه، مورد ارزش‌یابی قرار گیرد (کیس لیچ، ۱۹۹۹؛ شوارتز، ۱۹۹۶؛ کولینز، ۲۳، ۱۹۹۹).

انواع برنامه‌های بعد از مدرسه

برنامه‌های بعد از مدرسه را می‌توان به شکل زیر تقسیم‌بندی کرد.

(۱) برنامه‌های سازمان یافته‌ی بعد از مدرسه

(۲) مراقبت از خود توسط کودک

۳) برنامه‌های غیررسمی تحت نظارت بزرگسالان

۴) برنامه‌های مراقبتی توسط والدین

با توجه به پژوهش‌های انجام شده در مورد این برنامه‌ها و مقایسه‌ی آنها، برنامه‌های سازمان یافته‌ی بعد از مدرسه که تحت نظارت افراد متخصص صورت می‌گیرد، کارایی بیش‌تری دارند؛

زیرا این برنامه‌ها مبتنی بر نیازسنجی و هدف‌گذاری دقیق‌اند و پس از اجرا مورد ارزش‌یابی قرار می‌گیرند و تغییرات لازم در آنها ایجاد می‌شود. آنها بیش‌ترین تأثیر را بر کودکان خانواده‌های کم درآمد و کودکان بزهکار دارند؛ زیرا فرصت‌های تفریحی و آموزشی مناسبی را برای آنان تسداری می‌بینند و موجب از بین رفتن تأثیرات منفی فقر و مشکلات خانوادگی در آنان می‌شود. برنامه‌های سازمان‌یافته‌ی بعد از مدرسه برای دانش‌آموزان فرصتی مناسب ایجاد می‌کند تا بتوانند در فعالیت‌هایی که احتمال دارد از راه‌های دیگر قابل دسترسی نباشند، شرکت کنند. این فعالیت‌ها می‌توانند در ارتباط با سازگاری اجتماعی، هیجانی و تحصیلی باشند. برنامه‌های سازمان‌یافته‌ی بعد از مدرسه فرصت‌های یادگیری بیش‌تری را در اختیار دانش‌آموز قرار می‌دهند. در نتیجه، وقت او بیش‌تر صرف غنی‌سازی یادگیری مواد درسی می‌شود و زمان کم‌تری را به تماشای تلویزیون و فعالیت‌های ساختار نیافته‌ی دیگر اختصاص می‌دهد. در این نوع برنامه‌ها به ایجاد تجربه‌های اجتماعی مناسب نیز توجه می‌شود (وندل و پوسنر، ۱۹۹۴).

۴) **بتمن قلیچ**^{۲۴} (۱۹۹۹) گروهی از کودکان مبتلا به اختلالات هیجانی و فساد اخلاقی را در ساعات بعد از مدرسه و در روزهای تعطیلی مدارس در یک برنامه‌ی سازمان‌یافته شرکت داد. این برنامه شامل فعالیت‌های هنری، ورزشی، مشاوره، برنامه‌های درسی، آموزش بهداشت فردی و شیوه‌های مراقبت از خود

پروشکاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

فردی و بین فردی؛ ح) آموزش مهارت‌های مراقبت از خود و حفظ بهداشت و سلامت فردی، خ) تشکیل دادن گروه‌های سه تا پنج نفری به منظور مطالعه و بحث در مورد موضوع مورد مطالعه؛ د) آشنا کردن دانش‌آموزان با نهادها و سازمان‌های اجتماعی و وظایف آن‌ها از طریق تشکیل گروه‌های بحث و بررسی و بردن دانش‌آموزان به محل‌های مذکور و صحبت کردن با مسئولان این سازمان‌ها در حضور دانش‌آموزان و ایجاد فرصت برای دانش‌آموزان به منظور طرح سؤالات خود؛ ذ) ارایه‌ی اطلاعات در مورد مشاغل مختلف از طریق بحث‌های گروهی و ایجاد زمینه برای کسب تجربه در این زمینه برای دانش‌آموزان؛ ر) آموزش شیوه‌های فرزند پروری به نوجوانان و جوانان.

۲) برنامه‌های تفریحی؛ این برنامه‌ها با هدف ایجاد بستری مناسب به منظور تخلیه‌ی هیجانی دانش‌آموزان، شادابی آنان، ایجاد احساس خود ارزشمندی و فراهم آوردن زمینه برای تعامل مناسب با هم‌سالان است. برخی از این برنامه‌ها عبارت‌اند از:

الف) ورزش

ب) آموزش حرفه و فن

پ) آموزش هنرهای تجسمی و ایجاد زمینه برای انجام دادن فعالیت‌های هنری مانند نقاشی، بازیگری، مجسمه‌سازی، عکاسی و ...

ت) آموزش آشپزی به دانش‌آموزان علاقه‌مند و دادن امکانات به آنان برای پختن غذاهای ابتکاری

ث) آزاد گذاشتن دانش‌آموزان در ساختن وسایل ابتکاری با استفاده از امکاناتی که در اختیار آنان قرار می‌گیرد؛ مانند ماشین‌های چوبی وسایل آزمایشگاه و نظایر آن.

ج) بردن دانش‌آموزان به پارک‌ها

ج) ترغیب دانش‌آموزان به شرکت در بازی‌های گروهی به منظور ارتقای مهارت‌های ارتباطی و حل تعارض‌ها.

۳) برنامه‌های جبرانی؛ یکی از مهم‌ترین انواع این برنامه‌ها، تشکیل کلوپ‌های تکلیف شب است. در این کلوپ‌ها دانش‌آموزان گروه‌بندی می‌شوند و تحت نظارت یک فرد متخصص تکالیف خود را انجام می‌دهند. دانش‌آموزان در صورت بروز مشکل می‌توانند از مسؤل گروه کمک بگیرند. در این گروه‌ها راهبردهای مناسب برای انجام تکلیف شب نیز به دانش‌آموزان ارائه می‌شود. بر اساس مطالبات بارتون^{۲۵} (۱۹۹۸) کلیه‌ی دانش‌آموزانی که در این کلوپ‌ها شرکت داشته و راهبردهای مربوط به تکلیف شب را به خوبی یاد گرفته‌اند، پایه‌ی تحصیلی موردنظر خود را با موفقیت طی کرده‌اند و ارزش‌یابی معلمان از پیشرفت تحصیلی و وضعیت درسی آنان نیز، مثبت بوده است.

آموزش راهبردهای شناختی و فراشناختی بخش دیگری از این نوع برنامه‌هاست. در این برنامه‌ها چگونگی یادگیری بهتر از طریق آموزش راهبردهایی مانند طبقه‌بندی، تکرار و تمرین و بسط معنایی به دانش‌آموزان آموزش داده می‌شود. هم‌چنین، راهبردهای تقویت حافظه و تثبیت یادگیری را در این برنامه‌ها می‌گنجانند. بخش دیگری از برنامه‌های جبرانی به آموزش دانش‌آموزانی می‌پردازد که در یک یا چند درس مشکل دارند. پس از این که مشکلات درسی دانش‌آموزان مورد بررسی قرار گرفت، آنان را بر اساس نیازهایشان به گروه‌های کوچک تقسیم می‌کنند و با استفاده از وسایل کمک آموزشی و شیوه‌های نوین تدریس، ضعف درسی آنان را جبران می‌نمایند (کیس لیچ، ۱۹۹۲؛ شوارتز، ۱۹۹۶ و بریگهاوس و وودس، ۲۰۰۰). این برنامه‌ها فرصت بحث و تبادل نظر، مطالعه، کسب مهارت‌های اساسی زندگی و تحکیم یادگیری را برای دانش‌آموزان ایجاد می‌کند و ایجاد این فرصت‌ها موجب بالا

رفتن انگیزش و عزت نفس آنان می‌شود. این امر بر یادگیری مؤثر و پیشرفت دانش‌آموزان نیز تأثیر به‌سزایی دارد (بریگه‌هاوس و وودس، ۲۰۰۰).

اغلب برنامه‌های بعد از مدرسه در حیطه‌های ذکر شده قرار می‌گیرند؛ به استثنای برنامه‌هایی که ویژه‌ی دانش‌آموزانی است که مرتکب جرائم مربوط به جوانان و نوجوانان شده‌اند. بر اساس پژوهش‌های انجام شده در مورد این دانش‌آموزان، انتقال آن‌ها به اردوگاه‌های تعلیمات نظامی راهبردی مناسب در جهت ارضای نیازهای پرخاشگرانه‌شان است. به نظر برنارد^{۲۶} (۱۹۹۸) به نقل از کیس لیچ، (۱۹۹۹). شرکت دانش‌آموزان مختلف در برنامه‌های تعلیمات نظامی موجب کاهش جرائم در میان جوانان و نوجوانان می‌شود.

به علت گستردگی، تنوع و پرهزینه بودن این برنامه‌ها نمی‌توان تمامی آن‌ها را در مورد همه‌ی دانش‌آموزان اجرا کرد. پس باید با توجه به مشکلات منطقه‌ای و سن دانش‌آموزان برنامه‌ی مناسب را برگزید. در نیویورک برای پر کردن ساعات بعد از مدرسه‌ی نوجوانان از برنامه‌های کتابخانه‌ای استفاده می‌شود. در این برنامه از محل مالیات‌های محلی مبلغی را به کتابخانه‌ها می‌پردازند و کارکنان نیمه‌وقت آن‌جا را به منظور کمک به نوجوانان برای انجام دادن تکالیف آموزش می‌دهند. در این کتابخانه‌ها دانش‌آموزان در گروه‌های کوچک به انجام دادن تکالیف خود مشغول می‌شوند و در صورت مواجه شدن با مشکل با مسئول گروه مشورت می‌کنند. علاوه بر این، کارکنان کتابخانه با برپایی کارگاه‌های آموزشی و ایجاد زمینه برای کسب تجارب درون فردی و برون‌فردی به رشد نوجوانان کمک می‌کنند. در طول اجرای این برنامه دانش‌آموزان به خوبی با هم درس می‌خوانند و در حل مشکلات درسی یکدیگر را یاری می‌کنند. در برنامه‌هایی که امکانات لازم برای جابه‌جایی دانش‌آموزان وجود ندارد، مجریان برنامه سعی می‌کنند زمینه را برای انجام دادن فعالیت‌های آموزشی و تفریحی دانش‌آموزان در ساعات بعد از مدرسه و در

داخل محیط مدرسه فراهم سازند. لازم به ذکر است که برنامه‌های بعد از مدرسه که در مدرسه و با استفاده از امکانات مدرسه اجرا می‌شوند، در مقایسه با دیگر انواع برنامه‌ها هزینه‌ی کم‌تری دارند و تعداد دانش‌آموزانی که از آنها استفاده می‌کنند نیز بیش‌تر است (کیس لیچ، ۱۹۹۹).

مواد آموزشی و امکانات مورد نیاز

پژوهش‌های انجام شده درباره‌ی برنامه‌های بعد از مدرسه نشان می‌دهد که سازمان یافته بودن برنامه‌ها در موفقیت آن‌ها نقش بسزایی دارد. روش‌ها، خط مشی‌ها، تسهیلات و امکانات موجود باید به خوبی سازماندهی شوند تا حداکثر استفاده را در فرایند اجرای برنامه داشته باشند. بدین منظور باید امکانات محیطی که قرار است برنامه در آن‌جا به اجرا درآید، به خوبی شناسایی شود و به منظور کاهش هزینه‌های اجرای برنامه از امکانات موجود در محیط حداکثر استفاده صورت پذیرد. به طور کلی، امکانات و وسایل مورد نیاز اجرای برنامه را به چند دسته می‌توان تقسیم کرد:

۱. مکان‌های مورد نیاز به منظور اجرای برنامه

۲. مواد آموزشی

۳. وسایل ورزشی

۴. وسایل نقلیه.

۱. مکان‌های مورد نیاز؛ برای اجرای برنامه می‌توان از امکانات مدارس استفاده کرد. از آن‌جا که این برنامه‌ها در ساعاتی اجرا می‌شود که مدارس یا هنوز شروع به کار نکرده‌اند یا تعطیل‌اند، می‌توان از امکانات مدارس به خوبی سود جست. ساعت اجرای این برنامه‌ها به طور معمول بین ۳/۵ تا ۶ بعدازظهر است و البته در برخی موارد، برای کودکانی که والدین آن‌ها زودتر از ساعات شروع مدرسه از منزل خارج می‌شوند برنامه‌هایی با عنوان برنامه‌های قبل از مدرسه آنان با همان کیفیت و محتوای برنامه‌های بعد از مدرسه به اجرا در می‌آید. در هر صورت، هم در برنامه‌های قبل و هم در برنامه‌های بعد از مدرسه

بهترین امکانات در مدارس وجود دارند. علاوه بر مدارس از کتابخانه‌ها، مساجد، ادراستی، که در ساعات اجرای برنامه تعطیل‌اند و ورزشگاه‌ها نیز می‌توان استفاده کرد.

برای اجرای برنامه‌های مطالعاتی و تشکیل گروه‌های انجام تکلیف شب، کتابخانه‌ها از جمله مکان‌های مناسب‌اند. به منظور آموزش مسائل اخلاقی، احترام به قانون و حقوق دیگران و غیره مساجد می‌توانند محیط مناسبی باشند. هم‌چنین برنامه‌های ورزشی را می‌توان با هماهنگی با مکان‌های ورزشی در ساعاتی معین اجرا کرد. از آزمایشگاه‌ها، موزه‌ها و دیگر امکانات موجود در شهر نیز می‌توان برای ارتقای سطح علمی دانش‌آموزان بهره گرفت. در این مسیر، حتی می‌توان از امکانات دانشگاه‌ها، به‌ویژه در تابستان برای پر کردن اوقات فراغت دانش‌آموزان بیش‌ترین استفاده را کرد. در ضمن، در صورت شناسایی امکانات خانواده‌ها می‌توان از این امکانات نیز برای پیش‌برد برنامه بهره برد؛ برای مثال، ممکن است خانواده‌ای منزلی مازاد بر نیاز داشته باشد که بتوان از آن جهت اجرای برنامه‌هایی نظیر آموزش آشپزی و ساختن وسایل ابتکاری استفاده کرد.

در برخی از موارد نیز مؤسسات خصوصی مجری این برنامه‌ها مکان‌های خاصی را برای اجرای این نوع برنامه‌ها تدارک می‌بینند و اغلب امکانات یاد شده را در آن‌جا جمع می‌کنند و ای به دلیل بالا بردن هزینه‌ی اجرای این نوع برنامه‌ها، تنها عده‌ی معدودی از دانش‌آموزان قادر به استفاده از آن‌ها هستند. یکی از مزایای استفاده از امکانات در دسترس این است که دانش‌آموز مجبور نیست برای رسیدن به محل اجرای برنامه مسافتی طولانی را طی کند. از سوی دیگر، یکی از معایب استفاده از مدارس محلی این است که چون تغییر محیط برای دانش‌آموزان ایجاد نمی‌شود، ممکن است احساس کنند مدت زمان بسیار طولانی را در مدرسه گذرانده‌اند و دچار خستگی شوند. مکانی که برای اجرای

برنامه در نظر گرفته می‌شود، باید زیبا، تمیز و شادی‌برانگیز باشد تا دانش‌آموزان در آن احساس راحتی کنند. جهت انتخاب مکانی مناسب برای اجرای این‌گونه برنامه‌ها باید صرف حداقل هزینه و فراهم آوردن حداکثر منابع مورد نیاز جهت اجرای برنامه را مد نظر داشت. در ضمن، مکان را باید با توجه به نیازهای دانش‌آموزان و خانواده‌ها انتخاب کرد (شوارتز، ۱۹۹۶، و کیس لیچ، ۱۹۹۹).

۲. مواد آموزشی؛ مواد آموزشی بیش‌ترین کاربرد را در برنامه‌های جبرانی دارند. کتاب‌های کمک درسی، وسایل کمک آموزشی، وسایل نقاشی و کامپیوتر از جمله مواد آموزشی مورد استفاده در برنامه‌های جبرانی و هنری هستند. هم‌چنین، به منظور آموزش حرفه و فن وسایلی از قبیل ابزارآلات، چوب و آهن باید در دسترس دانش‌آموزان قرار گیرند. جهت پرورش خلاقیت دانش‌آموزان نیز وسایلی از قبیل خمیر مجسمه‌سازی، گچ و میخ مورد نیاز است.

۳. وسایل ورزشی؛ در صورتی که برنامه‌های ورزشی در ورزشگاه‌ها اجرا شوند، از امکانات این‌گونه مکان‌ها می‌توان بهره گرفت و در غیر این صورت برای استفاده از مکان‌هایی نظیر پارک‌ها و مدارس باید وسایل ورزشی از قبیل توپ، راکت، تور و میز تنیس توسط مجریان برنامه تهیه شود.

۴. وسایل نقلیه؛ از آن‌جا که امکانات مورد نیاز به منظور اجرای برنامه‌ی متنوع، گسترده و در سطح شهر پراکنده‌اند، باید برای جابه‌جایی دانش‌آموزان وسایل نقلیه‌ی ایمن را آورد؛ زیرا استفاده از وسایل نقلیه‌ی عمومی مستلزم صرف نیروی انسانی بیش‌تر به منظور مراقبت از دانش‌آموزان است. گاهی مسئولان اجرای برنامه برای دسترسی به برخی اهداف مانند اکتشاف و جست‌وجو در محیط اطراف، لازم می‌دانند دانش‌آموزان را به مکان‌های مختلف در سطح شهر ببرند یا برای آشنایی انسان با مشاغل و حرفه‌های مختلف، از

کارخانه‌ها بازدید کنند. برای دستیابی به این هدف‌ها وسایل نقلیه‌ی مناسب مورد نیاز است. پژوهش‌ها بیانگر این نکته‌اند که گردش‌های علمی - فرهنگی و تفریحی به کاهش جرائم نوجوانان و ارتقای مهارت‌های تحصیلی دانش‌آموزان بسیار کمک می‌کند.

مدیریت و منابع انسانی

مدیریت برنامه‌های قبل و بعد از مدرسه می‌تواند به صورت خصوصی، نیمه‌خصوصی یا دولتی صورت پذیرد. برخی از مؤسسات خصوصی برنامه‌های بعد از مدرسه را بدون حمایت دولت به اجرا در می‌آورند. آن‌ها امکانات و نیروی انسانی مورد نیاز خود را تهیه می‌کنند. هزینه‌ی اجرای این برنامه‌ها که به دلیل خصوصی بودن رقم بالایی را نیز به خود اختصاص می‌دهند، به عهده‌ی خانواده‌هاست. بعضی از مؤسسات نیمه‌خصوصی‌اند و بخشی از هزینه‌ی خود را از جانب دولت و بخش دیگر را از خانواده‌ها دریافت می‌کنند. نیروی انسانی مورد نیاز این مؤسسه‌ها را کارکنان نیمه‌وقت کتابخانه‌ها و معلمان مدارس تشکیل می‌دهند. یکی از رایج‌ترین شیوه‌های ارزیابی برنامه‌های بعد از مدرسه، طراحی و اجرای این برنامه‌ها از جانب سازمان‌های دولتی (نظیر آموزش و پرورش) است.

همکاری خانواده در همه‌ی انواع برنامه‌های بعد از مدرسه اهمیت ویژه‌ای دارد. قبل از اجرای این نوع برنامه‌ها ابتدا باید خانواده‌ها درباره‌ی اهمیت و ضرورت برنامه کاملاً توجیه گردند و سپس، حمایت و همکاری آن‌ها در برنامه جلب شود. لذا، قبل از اجرای برنامه باید کلاس‌های آموزشی و توجیهی برای خانواده‌ها در نظر گرفت. در این کلاس‌ها خانواده‌ها با خطراتی که فرزندان آنان را در ساعات بعد از مدرسه تهدید می‌کند، آشنا می‌شوند. آن‌ها باید ویژگی‌ها و نیازهای فرزندان خود را در این کلاس‌ها بشناسند. در واقع، جلب حمایت و همکاری خانواده اولین گام در جهت یافتن راه حل مناسب برای

حل مشکلات کودکان و نوجوانان است؛ به ویژه در مورد کودکان و نوجوانانی که به مشکلات رفتاری و عاطفی دچارند (کیس لیچ، ۱۹۹۹).

مدارس موظفانند به پدر و مادر دانش‌آموزان در طراحی برنامه‌های بعد از مدرسه توجه کافی داشته باشند و در عمل آن‌ها را به کار گیرند؛ چرا که مشکلات کودکان و نوجوانان را که در اثر عدم نظارت بزرگسالان ایجاد شده است، بدون همکاری والدین نمی‌توان حل کرد. خانواده‌ها باید زمینه‌ی مشارکت فعال فرزندان خود را در برنامه‌ها فراهم سازند و این میسر نیست مگر با توجیه آن‌ها در مورد سودمندی و تأثیر این برنامه‌ها بر رشد کودکان و نوجوانان، حل مسائل و مشکلات آنان و پیشگیری از وقوع بسیاری از مشکلات آن‌ها. علاوه بر این، در صورت جلب همکاری والدین، آن‌ها در روند اجرای برنامه در تهیه منابع، صرف هزینه و انتخاب برنامه‌ی مناسب مشارکت فعال خواهند داشت. گاهی پدر و مادرها روش‌ها و خط مشی‌های ابتکاری و بسیار مؤثری را پیشنهاد می‌کنند. آن‌ها هم چنین بر حسن اجرای برنامه نظارت دارند. نگرش و ادراک خانواده‌ها نسبت به برنامه در همکاری آنان بسیار مؤثر است. به همین دلیل، برگزاری کارگاه‌های آموزشی و کلاس‌های توجیهی برای والدین در ایجاد نگرش مثبت نسبت به برنامه بسیار مفید است. هم‌چنین با شناسایی توانایی‌ها و امکانات افراد خانواده، می‌توان از آنان جهت پیشرفت تحصیلی، رشد شخصیت، رشد هیجانی، اجتماعی و رشد مهارت‌های شناختی دانش‌آموزان بهره جست.

به طور کلی، برنامه‌های بعد از مدرسه صرف‌نظر از نوع آن‌ها باید توسط افرادی اجرا شوند که به خوبی آموزش دیده باشند. در این زمینه باید از والدین، معلمان و افراد داوطلب استفاده کرد. موفق‌ترین مرییان کسانی هستند که با نیازهای کودکان و نوجوانان و اصول تربیتی آنان آشنایی کافی دارند. این افراد می‌توانند در طراحی، توسعه و اجرای برنامه مؤثر باشند، برنامه‌های

مناسب را پیشنهاد کنند و نقاط ضعف برنامه را تشخیص دهند. فعالیت‌هایی نظیر کمک در انجام تکلیف شب، فعالیت‌های اجتماعی سازمان یافته و ایجاد زمینه برای کسب تجربه‌های زندگی می‌تواند به خوبی از جانب والدین و گروه‌های داوطلب صورت گیرد. این افراد به شرطی که قبل از اجرای برنامه به خوبی آموزش دیده باشند، در اجرای برنامه بسیار موفق‌اند و نتایج اجرای برنامه نیز بهتر است. در اجرای این برنامه‌ها علاوه بر والدین و نیروهای داوطلب جامعه، می‌توان از دانش‌آموزان و معلمان نیز بهره جست. بر این اساس، می‌توان از دانش‌آموزانی که هر دوره از برنامه را به خوبی طی کرده‌اند، برای آموزش دانش‌آموزان کوچک‌تر استفاده کرد. مطالعه‌ی پیشینه‌ی برنامه‌های بعد از مدرسه بیانگر این است که اگر این دانش‌آموزان به خوبی آموزش ببینند، در مدیریت و اجرای برنامه بسیار موفق عمل می‌کنند و قادرند با دانش‌آموزان کوچک‌تر ارتباط مناسب و نزدیکی برقرار کنند (گریسر، ۱۹۹۵، به نقل از کیس لیچ، ۱۹۹۹).

مدرسه و معلمان کارآزموده و مجرب در پیشبرد برنامه‌های سازمان‌یافته‌ی بعد از مدرسه نقش بسزایی دارند. آن‌ها می‌توانند با مدیریت و نظارت بر یادگیری دانش‌آموزان و ایجاد توانایی برای یادگیری و هدایت آن توسط خود دانش‌آموز، زمینه‌ی پیشرفت تحصیلی آنان را فراهم سازند و با ایجاد موقعیت‌های واقعی و زنده آن‌ها را در کسب مهارت‌های زندگی یاری دهند.

در برخی از کشورها مراکز ارایه دهنده‌ی خدمات بهداشت روانی، مسئولیت طراحی و اجرای برخی برنامه‌های بعد از مدرسه را بر عهده دارند. این مؤسسات با شیوه‌های گوناگون به ارایه‌ی خدمات در زمینه‌ی بهداشت روانی به کودکان و نوجوانان و خانواده‌های آنان می‌پردازند. هزینه‌ی ارایه‌ی این خدمات به‌طور مشترک از جانب دولت و خانواده پرداخت می‌شود. برخی از کودکان و نوجوانان به دلیل ابتلا به اختلالات نسبتاً شدید، پس از تعطیلی

مدرسه به طور کامل تحت مراقبت این مؤسسات قرار دارند و برخی دیگر تنها ساعاتی در هفته تحت آموزش در زمینه‌ی حفظ بهداشت روانی خود و جامعه قرار می‌گیرند. این مؤسسات در زمینه‌ی اقدامات پیشگیرانه نیز فعال‌اند. آن‌ها با تحت نظر قرار دادن کودکان، نوجوانان و جوانان بهنجار و ارائه‌ی برنامه‌هایی نظیر آموزش جرئت‌ورزی، ابراز وجود و حل تعارضات آن‌ها را برای ورود به اجتماع آماده می‌سازند (فوستر ۲۷، ۲۰۰۱؛ وینسون ۲۸، ۲۰۰۱).

ارزش‌یابی برنامه

ارزش‌یابی یکی از ارکان برنامه‌ریزی است که برای رفع نقایص و ارتقای کیفیت برنامه در طی اجرای برنامه و در پایان آن صورت می‌گیرد. ارزش‌یابی از برنامه‌های بعد از مدرسه بر اساس کیفیت اجرا و میزان دست‌یابی به اهداف از پیش تعیین شده صورت می‌پذیرد. از نظر شوارتز (۱۹۹۶)، برای ارزش‌یابی این برنامه‌ها باید به پرسش‌های زیر پاسخ داد.

۱. آیا مسئولان اجرای برنامه احساس مسؤلیت می‌کنند و به دانش‌آموزان علاقه‌مندند؟
۲. آیا مسئولان اجرایی به اندازه‌ی کافی از دانش‌آموزان حمایت و آن‌ها را راهنمایی می‌کنند؟
۳. آیا محیط اجرای برنامه به اندازه‌ی کافی تمیز و ایمن است؟
۴. آیا فضا و زمان کافی برای فعالیت‌های دانش‌آموزان وجود دارد؟
۵. آیا اتاق‌هایی برای استراحت دانش‌آموزان در نظر گرفته شده است؟
۶. آیا غذا و سایر مواد خوراکی برای دانش‌آموزان آماده شده است؟
۷. آیا امکانات لازم نظیر کتابخانه و وسایل ورزشی وجود دارد؟
۸. آیا فعالیت‌ها و برنامه‌های در نظر گرفته شده، دانش‌آموزان را به چالش وادارند و آن‌ها را به مقدار لازم برمی‌انگیزند؟
۹. آیا فعالیت‌های در نظر گرفته شده با سن دانش‌آموزان تناسب دارند؟

۱۰. آیا فعالیت‌های در نظر گرفته شده به اندازه‌ی کافی موجب شور و شعف دانش‌آموزان می‌شوند؟
۱۱. آیا فعالیت‌هایی که به دانش‌آموزان پیشنهاد می‌شود، مورد علاقه‌ی آنان است؟
۱۲. آیا دانش‌آموزان در روزهای تعطیل یا ساعات قبل از مدرسه نیز قادر به شرکت در این برنامه‌ها هستند؟
۱۳. آیا دانش‌آموزان می‌توانند به جای هر روز، چند روز در هفته را به شرکت در این برنامه‌ها اختصاص دهند؟
۱۴. آیا مسئولان اجرایی برنامه‌های قبل و بعد از مدرسه، با مسئولان مدرسه در تماس‌اند؟
- آیا مسائل و مشکلات دانش‌آموزان را با آن‌ها هماهنگ می‌کنند؟ آیا پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان را بررسی می‌کنند؟
۱۵. چند نفر از دانش‌آموزان به هدف‌های از پیش تعیین شده دست یافته‌اند؟

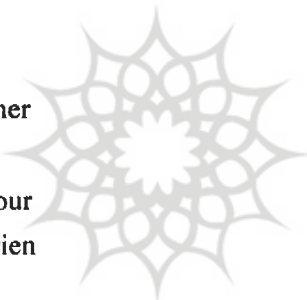
بحث و نتیجه‌گیری

در دنیای امروز، در نتیجه‌ی پیچیده شدن جوامع بشری ارتباط بین والدین و فرزندان کاهش یافته است. در اغلب خانواده‌ها به علت اشتغال پدر و مادر نظارت بر فرزندان کاهش یافته و این امر موجب پراکنده شدن دانش‌آموزان در نقاط مختلف شهر نظیر پارک‌ها و خیابان‌ها شده است. افزایش جمعیت، توسعه‌ی شهرنشینی، تحول در نظام آموزشی و گسترش ارتباطات از جمله عوامل اجتماعی به شمار می‌آیند که بر افزایش مسائل و مشکلات دانش‌آموزان تأثیر گذارده‌اند. البته در مجموع نمی‌توان به قطعیت دریافت که اثر کدام‌یک از عوامل یاد شده بر دیگری رجحان دارد لکن می‌توان گفت که مجموع این عوامل در تعامل با شرایط و وضعیت روانی دانش‌آموزان موجب ایجاد نیازها و انتظاراتی در آنان شده است که سیاست‌گذاران آموزش و پرورش باید بدان‌ها

توجه کافی مبذول دارند. یکی از راه‌های پاسخ‌گویی به نیازهای دانش‌آموزان و حل مشکلات و مسائل آنان، پرکردن ساعات بعد از مدرسه به گونه‌ای سازمان یافته است. نخستین گام در اراییه این خدمات، جلب همکاری والدین از طریق آگاهی دادن به آنان است. کم شدن فاصله بین خانه و مدرسه به اتخاذ راه‌حل‌های مناسب‌تر و در نتیجه، کارایی برنامه‌های بعد از مدرسه منجر می‌شود. این برنامه‌ها هنگامی بیش‌ترین کارایی را دارند که تحت نظر افراد متخصص طراحی و اجرا شوند؛ زیرا سازمان یافته بودن آن‌ها به استفاده‌ی بهینه از امکانات و نیروی انسانی موجود می‌انجامد.

به نظر کیس لیچ (۱۹۹۹) مهم‌ترین موضوع در طراحی این برنامه‌ها ایجاد زمینه برای فعالیت‌های متناسب با سن دانش‌آموزان و تحت نظارت بزرگسالان آموزش دیده و مجرب است. به منظور هر چه موفق‌تر شدن برنامه لازم است، مشارکت داوطلبانه‌ی والدین جلب شود. این مشارکت از طریق ایجاد رابطه‌ی نزدیک با خانواده، آموزش آنان و توجه به نظراتشان در طراحی برنامه ممکن است. مدارس باید امکانات، وسایل و منابع خانواده‌ها را به خوبی شناسایی کنند و به والدین اجازه دهند که در فرایند آموزش و پرورش فرزندان خود مشارکت جویند. آموزش و پرورش دانش‌آموزان، باید تحت نظارت خانه و مدرسه به طور مشترک صورت گیرد. اگر چه در همه‌ی گروه‌های سنی، هدف از اجرای برنامه‌های سازمان یافته‌ی بعد از مدرسه ایجاد مهارت‌های تحصیلی، شناختی، هیجانی و اجتماعی است وای طراحی و اجرای آن در سنین مختلف، متفاوت است. توجه به ویژگی‌ها و نیازهای دانش‌آموزان و فراهم آوردن زمینه برای فعالیت‌های متناسب با سن آنان محیطی شاد، ایمن و غنی برای آنان ایجاد می‌کند. در چنین محیطی آن‌ها علاوه بر این که به نیازهای جسمانی و روانی خود پاسخ می‌دهند، از بسیاری خطرهای بالقوه‌ی محیطی نیز مصون می‌مانند؛ زیرا در طول مدت اجرای برنامه تحت نظارت بزرگسالان با صلاحیت قرار می‌گیرند.

- 1- Schwendiman & Fager
- 2- Calif
- 3- National Conference, "Beyond school Hours"
- 4- Miller & Marx
- 5- Atrisk
- 6- Grayson
- 7- Okey
- 8- Kieslich
- 9- Fox & Newman
- 10- Foler
- 11- Vandell & Posner
- 12- Gardner
- 13- Singer & Harbour
- 14- Muscott & Obrien
- 15- Barker
- 16- Deborah
- 17- Brighous & Woods
- 18- Tucker & associates
- 19- Pierce & Shields
- 20- Popwell
- 21- Schwartz
- 22- Ruch
- 23- Collins
- 24- Batmanghelidjh
- 25- Barton
- 26- Bernard
- 27- Foster

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
 پرتال جامع علوم انسانی

28- Vinson

منابع و مأخذ

- Barker, N.C.(1998). *Can specialized after school Impact delinquent behavior among African-American youth?* [on-Line]. Available: <http://rtckids.fmhi.usf.edu/proceed10/thinedex.htm>.
- Barton, A.C. (1998). Teaching science with homeless children: pedagogy representation, and identify. *Journal of Research in Science Teaching*, 35(4), 379-394.
- Batmanghelidjh, C. (1999). Whose political correction? The challenge of therapeutic work with inner-city children experiencing deprivation. *Psychodynamic Counselling*, 5(2), 231-244
- Brighthouse, Tim & woods, David. (2000). *How to improve your school*. London: routledge.
- Calif, downey. (2000). *After school programs for Los Angeles countrys at-risk youth get boost from federal grant*. [on-Line]. Available: <http://www.Findarticles.com>.
- Collins,L. (1999). How do you spell Hippopotamus? The use of group wore in after school tutoring Programs. *Social work Groups*, 21,61-67.
- Deborah, Belle. (2000). The after school Lives of children: Alone and with others while parents work. [on-Line]. Available: <http://www.Findarticles.com>.
- Foster, E.M. (2001). Expenditures and sustainability in systems. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders*, 9(1), 53-62.
- Gardner,J. w.(1997). *Civic parters*. {on-line}. Available: <http://orders.edrs.com/members/sP.cfm?AM.ED419062>.
- Grayson, Randall. (2001). *Serving At-Risk youth at camp*. [on-line]. Available: <http://www.Findarticles.com>.

- Kieslich, Anita, F. (1999). *A parent process in developing on after school program for unsupervised adolescents*. Praticum report. Nova Southeatern university.
- Miller, B.M. & Marx, F. (1990). *Afterschool arrangements in middle childhood: A review of the literature* (Action research paper). New Havern, CT: Yale university, Nush Center of Child Development and Social policy.
- Muscott, H & Obrain, S.T. (1999). Teaching character education to student with behavioral and learning disabilities throgh montoring relationships. *Education and treatment of children*, 22(3), 373-390.
- National conference Beyond School Hours. (1999). *Quality before and after school programs for children topic of National coference in Hoston, Texas*. [on-line]. Available: [http://www. Findarticles. Com](http://www.Findarticles.Com).
- Okey, Ted.N. (1998). *Every child a promise: How one school Meets the needs of a challenging population or what can you do while you wait for Reform*. [on-line]. Arailable: [http:// ordeers. edrs.com/ members/sP](http://ordeers.edrs.com/members/sP).
- Pierec, C.H. and shields. N. (1998). The be a star community based after school program: Developing resiliency actors for highrisk preadolescent youth. *Journal of community psychology*, 26(2), 175-183.
- Popwell, Emma. P. (1999). *The After-School program for school-Age children Atlanta public schools*. Eric Document Reproduction Service No. ED 324-345
- Ruch, R. H. (1992). The child and family options program: Primary drug and alcohol prevention for young children. *Journal of Community psychology*, OSAP special issue, 39-54.
- Schwendiman, J & Fager. j. (1999). *After school programs: good for kids,good for comunities*. Washington DC: office of Educational Research and Improvement.
- Schwartz, wendy. (1996). *A guide to choosing on after school program for parents about parents*. New york: ERIC Clearing House on Urbon Education.

- Singer, J.Y Harbour, R.T. (1998). Young children learn about immigrants d the united states. *Social Education*, 62(7), 415-416.
- Tucker, C. Metal; The reasearch based model partnership education Program: A 4 Year outcome study. *Journal of Research and Development in Education*, 32(1), 32-37.
- Vandell, D,L & Posner, J.K. (1994). Low in come children after school care: Are there benefical effects of after school program? *Child Development*, 65, 440-456.
- Vinson, Nina. (2001). The system of care model: Implomentation in twenty-seven communities. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders*, 9(1), 30-42.

